

POSTANOWIENIE

Dnia 31 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Marta Romańska

w sprawie z wniosku W. G.
przy uczestnictwie K. G.
o podział majątku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 31 maja 2019 r.,
skargi kasacyjnej uczestnika postępowania
od postanowienia Sądu Okręgowego w E.
z dnia 1 września 2017 r., sygn. akt I Ca [...],

I. uchyla zaskarżone postanowienie:

- w punkcie 1 (pierwszym) litera c) w części, w której Sąd Okręgowy w E. podwyższył zasądzoną od uczestnika na rzecz wnioskodawcy dopłatę ponad kwotę 1 213 239,81 (jeden milion dwieście trzysta tysięcy dwieście trzydzieści dziewięć 81/100) złotych;
- w punkcie 3 (trzecim) w części, w której została oddalona apelacja uczestnika w zakresie, w którym Sąd Rejonowy w E. przyznał uczestnikowi udział w 1/2 części w prawie własności nieruchomości składającej się z działki nr [...] /4, położonej w miejscowości Ż., gmina M., objętej księgą wieczystą [...] /1

i w tej części sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w E. do ponownego rozpoznania;

II. oddala skargę kasacyjną w pozostałej części oraz stwierdza, że wnioskodawczyni i uczestnik ponoszą koszty postępowania kasacyjnego związane ze swoim udziałem w sprawie.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 31 grudnia 2015 r. Sąd Rejonowy w E. dokonał podziału majątku wspólnego wnioskodawczynie W. G. i uczestnika K. G. w ten sposób, że przyznał uczestnikowi na wyłączną własność: nieruchomości stanowiące działki ewidencyjne nr [...] /2, [...] /3 i [...] /7, położone w miejscowości Ż., gm. M., objęte księgami wieczystymi nr [...] /4, [...] /2, [...] /7 i wartości odpowiednio 123 300 zł, 123 300 zł i 1 376 200 zł oraz udział w $\frac{1}{2}$ części we własności nieruchomości składającej się z działki nr [...] /4 również położonej w miejscowości Ż., objętej księgą wieczystą nr [...] /1 o wartości 1 477 700 zł, natomiast wnioskodawczynie przyznał spółdzielcze własnościowe prawa do trzech lokali użytkowych położonych w E. przy ul. R. [...], H. [...] i H. [X.], o wartości odpowiednio 185 500 zł, 220 160 zł i 220 160 zł. Tytułem dopłaty zasądził od uczestnika na rzecz wnioskodawczynie kwotę 1 092 940 zł, płatną w terminie 8 miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia z ustawowymi odsetkami na wypadek uchybienia terminowi płatności. Oddalił wniosek uczestnika o rozliczenie nakładów dokonanych na zabudowaną nieruchomość położoną w M. gm. L..

Powyższe orzeczenie poprzedziło postanowienie częściowe z dnia 18 czerwca 2012 r., którym Sąd Rejonowy dokonał częściowego podziału wchodzących w skład majątku wspólnego stron dwóch nieruchomości, w ten sposób, że nieruchomość położoną w M. składającą się z działki nr [X.], zabudowaną budynkiem letniskowym, objętą księgą wieczystą nr [X.], o wartości 198 000 zł przyznał na wyłączną własność uczestnikowi, zaś prawo własności nieruchomości położonej w M. składającej się z działki nr [...], objętą księgą wieczystą nr [...] o wartości 47 000 zł przyznał na wyłączną własność wnioskodawczynie, a ponadto umorzył postępowanie w odniesieniu do samochodu osobowego marki P. [...], z uwagi na cofnięcie wniosku w tej części, bowiem strony w drodze porozumienia sprzedały ten pojazd za kwotę 25 000 zł.

W dniu 5 grudnia 2012 r. wnioskodawczynie i uczestnik zawarli ugodę sądową na podstawie której dokonali podziału majątku wspólnego w zakresie ruchomości

w ten sposób, że samochód osobowy marki M. o wartości 42 500 zł przypadł uczestnikowi, zaś samochód osobowy marki R. [...] o wartości 23 000 zł przypadł wnioskodawczyni. Postanowieniem z dnia 5 grudnia 2012 r. Sąd Rejonowy w tej części umorzył postępowanie.

W dniu 17 września 2013 r. wnioskodawczyni i uczestnik zawarli kolejną ugodę sądową, mocą której na rzecz wnioskodawczyni przypadło prawo użytkowania wieczystego gruntu stanowiącego działkę nr [...], położoną w E. przy ul. M. [...] oraz prawo własności znajdującego się na tym gruncie budynku mieszkalnego (księga wieczysta nr [...]/7), o wartości 911 000 zł, natomiast na rzecz uczestnika przypadło prawo użytkowania wieczystego gruntu składającego się z działki nr [...]/61, położonego w E. przy ul. W. [...] wraz z prawem własności położonego na tym gruncie budynku mieszkalnego (księga wieczysta nr [...]/7), o wartości 575 000 zł. W ugodzie tej strony ustaliły, że ewentualne rozliczenia z tytułu wyrównania udziałów w majątku wspólnym w zakresie tych nieruchomości nastąpi w orzeczeniu końcowym lub w ugodzie. W związku z zawarciem ugody Sąd Rejonowy umorzył w tej części postępowanie.

Na podstawie ugody sądowej zawartej w dniu 24 kwietnia 2014 r. na rzecz uczestnika przypadł udział w 6/196 części w prawie użytkowania wieczystego gruntu stanowiącego działkę nr [...]/78, położoną w E. przy ul. W. (księga wieczysta nr [...]/2), o wartości 500 000 zł, zaś wnioskodawczyni zrzekła się spłaty z tego konkretnie prawa.

Sąd Rejonowy ustalił, że w dniu 29 września 1997 r. wnioskodawczyni i uczestnik zawiązali spółkę cywilną „E. z siedzibą w Ż.. Już po ustaniu wspólności majątkowej, wskutek orzeczonego wyrokiem Sądu Okręgowego w E. z dnia 13 listopada 2007 r. rozvodu, w dniu 4 października 2011 r. strony zawiązały spółkę jawną celem prowadzenia przedsiębiorstwa zarobkowego i przekształcenia dotychczas wykonywanej działalności gospodarczej jako wspólnicy wymienionej wyżej spółki cywilnej w działalność gospodarczą w formie spółki jawnej. Wkłady każdego ze wspólników były równe oraz w takim samym stosunku wspólnicy mieli uczestniczyć w zyskach i stratach. Prawo reprezentowania spółki zostało przyznane każdemu wspólnikowi bez ograniczeń.

W dniu 14 grudnia 2000 r. strony nabyły w ramach prowadzonej działalności gospodarczej, jeszcze w formie spółki cywilnej „E., prawo użytkowania wieczystego gruntu i prawo własności budynku położonego w E. przy ul. Z. [...], objętych księgą wieczystą nr [...]2. W związku z przekształceniem spółki cywilnej w spółkę jawną, prawa do tej nieruchomości stanowią majątek tej spółki.

Przyjęta do rozliczenia wartość majątku wspólnego wyniosła 5 399 520 zł i obejmuje również wartość składników majątkowych stanowiących przedmiot pierwszego postanowienia częściowego oraz wartość objętych ugodą sądową samochodów. Zatem wartość udziału każdej ze stron w majątku wspólnym wynosi 2 699 760 zł. Dokonując podziału majątku, Sąd Rejonowy miał na uwadze wnioski stron, a także okoliczność, że na nieruchomościach położonych w Ż. spółka jawna E. poczyniła nakłady, zaś uczestnik nadal prowadzi tam działalność. Ponadto przeciwko podziałowi nieruchomości położonych w Ż. przemawia fakt, iż jak wynika z opinii biegłego sądowego nieruchomości te stanowią całość gospodarczą, a nieruchomość składająca się z działki nr [...]4 stanowi współwłasność brata uczestnika i jego żony, przy czym stosunki pomiędzy wnioskodawczynią a bratem uczestnika i jego żoną mogłyby rodzić konflikty, gdyby prawo to zostało jej przyznane w wyniku podziału. Skoro więc na rzecz wnioskodawczynie przypadły składniki majątkowe o wartości 1 606 820 zł, to różnica pomiędzy tą kwotą a kwotą 2 699 760 zł stanowi należną wnioskodawczynie dopłatę (1 092 940 zł).

Sąd Rejonowy, co do wnioskowanego przez W. G. rozliczenia środków pieniężnych pochodzących ze zbytych przez uczestnika jednostek uczestnictwa w [...] TFI, akcji i papierów wartościowych P., stwierdził że wnioskodawczynie nie wykazała, iż uczestnik zbył te składniki majątkowe bez jej zgody.

Apelacje wywiodły obie strony. Wnioskodawczynie zakwestionowała pominięcie przy podziale środków finansowych uzyskanych przez uczestnika ze sprzedaży w dniu 18 października 2006 r. oraz w dniach 12, 18 i 31 grudnia 2006 r. jednostek uczestnictwa w [...] TFI S.A. oraz ze sprzedaży w dniach 12 i 14 grudnia 2006 r. oraz 15 stycznia 2008 r. akcji P., a także ze sprzedaży w dniu 22 lutego 2007 r. samochodu marki B. [...].

Uczestnik zakwestionował rozstrzygnięcie w zakresie przyznającym mu udział w ½ części w prawie własności nieruchomości zabudowanej składającej się z działki nr [...]/4 położonej w Ż., o wartości 1 477 700 zł.

W częściowym uwzględnieniu apelacji wnioskodawczynie, Sąd Okręgowy w E. zaskarżonym postanowieniem zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w ten sposób, że ustalił, że dodatkowo w skład majątku wspólnego wchodzi środki pieniężne w kwocie 1 718 299,62 zł (uzyskane przez uczestnika ze sprzedaży akcji, papierów wartościowych i jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych) i przyznając te środki uczestnikowi podwyższył należną wnioskodawczynie spłatę z kwoty 1 092 940 zł do kwoty 1 952 089,81 zł płatną w terminie do 2 maja 2018 r., z ustawowymi odsetkami za opóźnienie. Oddalił apelację wnioskodawczynie w pozostałym zakresie, zaś apelację uczestnika w całości.

Odnosząc się do zarzutów uczestnika, Sąd drugiej instancji wskazał, że sporna nieruchomość składająca się z działki nr [...]/4 ma powierzchnię 0,5414 ha i stanowi współwłasność po połowie wnioskodawczynie i uczestnika oraz jego brata i bratowej. Wraz z nieruchomościami nr [...]/2 i [...]/3 jest zabudowana kompleksem budynków o charakterze biurowo - produkcyjno - magazynowym. Znajduje się po drugiej stronie drogi w stosunku do działek nr [...]/2 i [...]/3. Ze względu na stan istniejącej zabudowy, charakter prowadzonej działalności gospodarczej (produkcja mebli) przez spółkę jawną E., która należy do stron, nie jest możliwe fizyczne oddzielenie żadnej z działek gruntu o numerach [...]/2, [...]/3, [...]/7, [...]/5 i [...]/4; działka nr [...]/5 stanowi własność spółki jawnej. W konsekwencji podział działki nr [...]/4 byłby sprzeczny ze społeczno - gospodarczym przeznaczeniem. Nadto w toku postępowania przed Sądem pierwszej instancji uczestnik zgłaszał chęć przyznania mu wszystkich nieruchomości w Ż., na których spółka jawna prowadzi działalność gospodarczą (k. 669). Wskazywał, że nieruchomości te, tj. działki nr [...]/2, [...]/3, [...]/7, [...]/5 i [...]/4 stanowią gospodarczą całość i pozostawienie ich w rękach wnioskodawczynie byłoby źródłem konfliktów, które sparaliżowałyby działalność gospodarczą spółki prowadzoną przez uczestnika. Na takie rozwiązanie wyrażała zgodę wnioskodawczynie, podnosząc, że od kilku lat nie uczestniczy w działalności gospodarczej spółki, gdyż zarządza nią wyłącznie uczestnik.

W skardze kasacyjnej uczestnik zaskarżył postanowienie Sądu Okręgowego w E. w części, w jakiej została uwzględniona apelacja wnioskodawczyni oraz oddalono jego apelację, a także w odniesieniu do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego i w tych zakresach domagał się uchylenia tego postanowienie z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania. Zarzucił naruszenie prawa procesowego, tj. art. 278 § 1 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. i art. 232 k.p.c. oraz art. 623 k.p.c. przez ich niezastosowanie i niepodjęcie z urzędu czynności procesowych zmierzających do ustalenia wartości rynkowej nieruchomości objętych opinią biegłego sądowego E. K. z dnia 20 listopada 2014 r. i 7 kwietnia 2015 r., w tym spornej działki nr [...]14 i niezaktualizowanie wartości rynkowej na dzień orzekania przez Sąd drugiej instancji, skoro od wydania opinii głównej do dnia wydania orzeczenia minęły trzy lata, a od opinii uzupełniającej dwa i pół roku, zaś z porównania opinii głównej i uzupełniającej wynika różnica wartości wycenianych nieruchomości na kwotę przeszło 1 600 000 zł; art. 325 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. wskutek braku wydania postanowienia o odrzuceniu apelacji wnioskodawczyni odnośnie do zaskarżenia postanowienia Sądu Rejonowego w pkt I-III, w sytuacji, gdy nie miała ona interesu w ich zaskarżeniu, zaś postanowienie Sądu Rejonowego nie zawierało w ogóle rozstrzygnięcia o żądaniu wnioskodawczyni objęcie podziałem również środków pieniężnych i papierów wartościowych o łącznej wartości 1 718 299,62 zł, a wnioskodawczyni nie wystąpiła z wnioskiem o uzupełnienie postanowienia Sądu Rejonowego; art. 381 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez dopuszczenie w postępowaniu odwoławczym dowodów zawnioskowanych przez wnioskodawczynię, które nie były dowodami nowymi i mogła je powołać w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji; art. 383 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. wskutek rozpoznania żądania wnioskodawczyni sformułowanego w apelacji pomimo tego, iż wobec braku rozstrzygnięcia o tym żądaniu przez Sąd pierwszej instancji, żądanie takie stanowiło niedopuszczalną zmianę dotychczasowego stanowiska i w istocie rozszerzenie wniosku o podział majątku wspólnego; naruszenie prawa materialnego, tj. art. 211 k.c. w zw. z art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o. przez przyznanie uczestnikowi rzeczy wspólnej z obowiązkiem spłaty wnioskodawczyni, z pominięciem innych sposobów podziału, a to fizycznego oraz cywilnego w sytuacji, gdy uczestnik oponował przeciwko

przyznaniu mu spornej rzeczy z obowiązkiem spłaty na rzecz drugiego ze współwłaścicieli; art. 212 § 2 k.c. w zw. z art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o. przez narzucenie uczestnikowi wbrew jego woli rozwiązania polegającego na przyznaniu mu składnika majątkowego z obowiązkiem spłaty przed preferowanym przez niego podziałem cywilnym rzeczy; art. 156 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, wskutek niezaktualizowania opinii biegłego sądowego E. K., po dniu 7 kwietnia 2015 r. oraz po dniu 20 listopada 2014 r. w stosunku do działki nr [...]4.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. Zgodnie z art. 684 k.p.c. i art. 685 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c., skład i wartość majątku wspólnego ulegającego podziałowi ustala sąd z urzędu. W literaturze prawniczej i orzecznictwie przyjmuje się, że gdy sąd z mocy przepisu szczególnego jest obowiązany do orzekania z urzędu, to w sentencji orzeczenia podziałowego zamieszcza jedynie rozstrzygnięcia pozytywne i to także w razie zgłoszenia przez uczestnika postępowania wniosku o rozstrzygnięcie spornego zagadnienia, np. o przynależność danego składnika majątkowego do majątku wspólnego. Jeżeli sąd uzna, że wnioskowany przez uczestnika przedmiot majątkowy nie wchodzi do tego majątku, to nie zamieszcza negatywnego rozstrzygnięcia w sentencji postanowienia, a jedynie omawia je w uzasadnieniu, co oznacza, że wniosek w całości lub w części nie został uwzględniony (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1969 r., III CZP 70/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 96 oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2010 r., III CZP 9/10, OSNC 2010, nr 10, poz. 136).

Według innego stanowiska, postuluje się dla jasności sytuacji procesowej uczestników i jednoznaczności wydawanych orzeczeń w sprawach o podział majątku wspólnego (zwłaszcza wielowątkowych), aby sąd w razie wydania postanowienia wstępnego, którego przedmiotem są sporne kwestie związane z przynależnością składników majątkowych do majątku wspólnego, w sentencji tego orzeczenia zamieścił także negatywne rozstrzygnięcie, przez oddalenie wniosku o ustalenie, że dany składnik majątkowy wchodzi do majątku wspólnego (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2008 r., IV CZ 62/08,

nie publ., uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 1974 r., III CZP 69/74, OSP 1976, nr 6, poz. 114).

Niezależnie od przyjętej koncepcji, w razie pominięcia przez sąd pierwszej instancji w orzeczeniu o podziale majątku wspólnego składnika majątkowego, zainteresowanemu przysługuje apelacji (zob. powołana uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1970 r., III CZP 70/69 oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 1988 r., III CZP 61/88, OSNCP 1989, nr 10, poz. 160). W konsekwencji zarzut kasacyjny naruszenia prawa procesowego wskutek nieodrzczenia apelacji nie zasługiwał na uwzględnienie.

Adresatem norm zawartych w przepisach art. 684 k.p.c. i art. 685 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. jest nie tylko sąd pierwszej instancji, lecz także sąd odwoławczy, jako sąd *meriti*. Zgodnie bowiem z art. 618 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c. po zapadnięciu prawomocnego postanowienia o podziale nie można dochodzić roszczeń m.in. w przedmiocie sporów o przynależność określonych składników do majątku wspólnego. Z tego względu zasada wyrażona w art. 381 k.p.c. ma ograniczone zastosowanie w postępowaniu odwoławczym w sprawach o podział majątku. Dlatego Sąd drugiej instancji prowadząc uzupełniające postępowanie dowodowe nie naruszył tego przepisu. W orzecznictwie wypowiedziano również pogląd, że jeżeli z jakichkolwiek względów prawomocne postanowienie o podziale majątku wspólnego nie objęło wszystkich składników tego majątku, każdy z małżonków może żądać, w odrębnym postępowaniu, przeprowadzenia podziału uzupełniającego (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 1986 r., III CZP 47/86, OSNCP 1987, nr 8, poz. 114, z dnia 13 lutego 1987 r., III CZP 3/87, OSNCP 1988, nr 2-3, poz. 34). W rozpoznawanej sprawie kwestie związane ze sporem w odniesieniu do przynależności do majątku wspólnego akcji i jednostek w funduszach inwestycyjnych, które zostały zbyte przez uczestnika przed ustaniem wspólności majątkowej były przez wnioskodawczynię podnoszone we wniosku, w którym domagała się także przeprowadzenia stosownych dowodów w celu ustalenia wysokości środków pieniężnych uzyskanych przez uczestnika (k. 6, 421, 870, 894, 951, 995 i n., 1024, 1048-1049, 1163). Prowadzenie zatem w tym przedmiocie postępowania dowodowego przez Sąd drugiej instancji (k. 1218) było prawidłowe,

bowiem skoro kwestie związane ze składem majątku wspólnego zostały podniesione w obu instancjach, nie mogłyby być objęte postępowaniem uzupełniającym.

Mając na uwadze wyrażoną w art. 618 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c. prekluzję dla dochodzenia roszczeń związanych z podziałem majątku wspólnego oraz obowiązki sądu odwoławczego wynikające z art. 684 k.p.c. i art. 685 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c., należy stwierdzić, że dopuszczalne jest zgłoszenie w postępowaniu apelacyjnym objęcia podziałem także nowych składników majątkowych, jeśli na skutek wadliwości procesowych sąd pierwszej instancji zaniechał prowadzenia postępowania w kierunku prawidłowego ustalenia składu majątku wspólnego, w szczególności nie przeprowadził wnioskowanych wywiadów w instytucjach finansowych, których przeprowadzenie przez Sąd drugiej instancji doprowadziło do ujawnienia nowych składników majątkowych, wchodzących w skład majątku wspólnego. W takim stanie rzeczy nie może być mowy o naruszeniu zakazu wyrażonego w art. 383 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

W sprawach podziałowych, nie tylko ze względu na obowiązek działania sądu z urzędu w zakresie składu i wartości dzielonego majątku, a także mając na względzie kompleksowość i integralność tego rodzaju orzeczeń, reguły właściwe dla spraw rozpoznawanych w procesie, mają ograniczone zastosowanie (np. w niektórych sprawach z zakresu postępowania nieprocesowego odstępstwo od zakazu wynikającego art. 384 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. dopuszczono wówczas, jeżeli przedmiot zaskarżenia jest integralnie związany z inną częścią lub z całością tego orzeczenia zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 1964 r., III CR 294/64, OSNCP 1965, nr 7-8, poz. 130, z dnia 19 listopada 2014 r., II CSK 208/14, nie publ., z dnia 23 czerwca 2016 r., V CNP 72/15, nie publ.).

W wyniku przeprowadzonego w postępowaniu przed sądem drugiej instancji postępowania dowodowego uzupełniającego okazało się, że w skład majątku wspólnego wchodzi pominięte przez Sąd pierwszej instancji aktywa majątkowe o wartości wyższej niż wskazana przez wnioskodawczynię w apelacji, jednak rozszerzenie zakresu wniosków w postępowaniu apelacyjnym było możliwe dopiero na skutek przeprowadzenia przez sąd wywiadów w funduszach inwestycyjnych

oraz w bankach prowadzących rachunki bankowe uczestnika oraz odmiennej oceny zgromadzonego materiału dowodowego przez Sąd drugiej instancji. Oczywistym jest, że wnioskodawczyni nie mając dostępu do rachunków bankowych prowadzonych na nazwisko uczestnika nie mogła podać w apelacji właściwej kwoty środków pieniężnych podlegających rozliczeniu (zob. art. 105 ust. 1 pkt 2 lit d ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 2187 ze zm.). Jak wspomniano wyżej, wnioski takie były zgłaszane przez wnioskodawczynię w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji. W takim stanie rzeczy nie może być też mowy o wyjściu przez Sąd odwoławczy poza wskazany w apelacji zakres zaskarżenia i zawarte w niej wnioski (art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), wszak po zgromadzeniu przez Sąd Okręgowy dodatkowych dowodów, wnioskodawczyni domagała się rozliczenia kwoty 1 718 299,62 zł (k. 1392 i n oraz 1462 i n.).

Reasumując, oceniając naruszenie ogólnych przepisów art. 381 k.p.c. oraz art. 383 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., należy mieć na uwadze zasady wyrażone w przepisach szczególnych, tj. w art. 618 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c. oraz w art. 684 k.p.c. i art. 685 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c..

W odniesieniu do rozstrzygnięcia Sądu drugiej instancji o ustaleniu, że w skład majątku wspólnego wchodzi środki pieniężne w kwocie 1 718 299,62 zł (uzyskane przez uczestnika ze sprzedaży akcji, papierów wartościowych i jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych), uczestnik w skardze kasacyjnej skoncentrował się wyłącznie na kwestiach formalnych zmierzających do odrzucenia, bądź do nieuwzględnienia apelacji wnioskodawczyni (brak substratu zaskarżenia, prekluzja dowodowa oraz niedopuszczalność rozszerzenia w postępowaniu apelacyjnym składu i wartości majątku wspólnego), które okazały się bezzasadne. Nie sformułował natomiast w tej materii zarzutów kontestujących merytoryczną prawidłowość przyjętej przez Sąd Okręgowy podstawy faktycznej i prawnej zaskarżonego orzeczenia. W związku z czym, Sąd Najwyższy nie był uprawniony do badania tego rozstrzygnięcia poza zakresem wynikającym z przytoczonych podstaw zaskarżenia (art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego i zgłoszeniu przez wnioskodawczynię sprecyzowanego wniosku apelacyjnego o rozliczenie

wchodzących w skład majątku wspólnego środków pieniężnych w kwocie 1 718 299,68 zł (k. 1392), Sąd Okręgowy określił stronom termin na zajęcia stanowiska (k. 1460), z czego uczestnik nie skorzystał i nie zgłosił wniosków dowodowych (k. 1467).

II. Przepisy prawa materialnego, normujące stosunki majątkowe między małżonkami, podobnie jak i właściwe w tej materii przepisy prawa procesowego, nie regulują samodzielnie podziału majątku wspólnego, lecz odsyłają do odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących działu spadku oraz zniesienia współwłasności. Zgodnie z art. 46 k.r.o. do podziału majątku, który był objęty współnością ustawową, stosuje się odpowiednio przepisy o dziale spadku. Z kolei dotyczący działu spadku art. 1035 k.c., przewiduje odpowiednie stosownie przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, czyli art. 210 i nast. k.c. Przepisy prawa cywilnego materialnego o zniesieniu współwłasności przewidują trzy sposoby wyjścia ze współwłasności, z których najbardziej preferowanym przez ustawodawcę jest podział fizyczny rzeczy (art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1035 k.c. i art. 211 k.c.). Jeśli natomiast rzecz nie daje się podzielić, gdyż byłoby to sprzeczne z przepisami ustawy lub ze społeczno-gospodarczym jej przeznaczeniem albo pociągałoby za sobą istotną jej zmianę lub znaczne zmniejszenie wartości, wówczas może być przyznana stosownie do okoliczności jednemu ze współwłaścicieli, z obowiązkiem spłaty pozostałych albo sprzedana stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego (art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1035 k.c. i art. 212 § 2 k.c.).

Konkretny sposób zniesienia współwłasności rzeczy, zależy przede wszystkim od woli wszystkich jej współwłaścicieli. W toku postępowania o podział majątku wspólnego, sąd powinien nakłaniać zainteresowanych do zgodnego przeprowadzenia podziału, wskazując im sposoby mogące do tego doprowadzić. Gdy uczestnicy postępowania złożą zgodny wniosek co do sposobu podziału, sąd wyda postanowienie odpowiadające treści wniosku, jeżeli projekt podziału nie sprzeciwia się prawu ani zasadom współżycia społecznego, ani też nie narusza w sposób rażący interesu osób uprawnionych (art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. i art. 622 § 1 i 2 k.p.c.).

W postanowieniu z dnia 4 listopada 1998 r., II CKN 347/98, (OSNC 1999, nr 6, poz. 108) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że jeżeli przy zniesieniu współwłasności żaden ze współwłaścicieli nie wyraża zgody na przyznanie mu rzeczy, sąd zarządzi jej sprzedaż. W uzasadnieniu wskazał, że błędne byłoby rozumowanie *a contrario* z art. 214 § 4 k.p.c. i przyjmowanie dopuszczalności przyznawania rzeczy nie wchodzącej w skład gospodarstwa rolnego współwłaścicielowi, który jej nie chce. Skoro więc przy znoszeniu współwłasności gospodarstwa rolnego, gdzie interes współwłaścicieli często musi ustąpić przed interesem ogólnym, wprowadzony został wyraźny nakaz sprzedaży w wypadku niewyrażenia zgody przez żadnego ze współwłaścicieli na przyznanie mu gospodarstwa, to tym bardziej uzasadniona jest sprzedaż rzeczy niebędącej składnikiem gospodarstwa rolnego, której nie chce żaden ze współwłaścicieli. Stanowisko to potwierdził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 8 sierpnia 2003 r., V CK 174/02 (niepubl.). Pogląd ten spotkał się także z aprobatą przedstawicieli doktryny prawniczej. Podobnie w postanowieniu z dnia 14 listopada 2012 r., II CSK 187/12 (nie publ.), Sąd Najwyższy wskazał, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego, sąd nie może wbrew woli uczestnika przyznać mu prawa majątkowego i zasądzić od niego na rzecz innego uczestnika spłatę lub dopłatę (art. 46 kro w zw. z art. 1035 k.c. i art. 212 § 2 k.c.). Powody sprzeciwu uczestnika są prawnie irrelewantne. Również wzgląd na zasady współżycia społecznego i interesy uczestników nie uzasadnia orzekania w taki sposób o podziale.

Uczestnik jeszcze na etapie postępowania przed Sąd pierwszej instancji wskazywał, że nie byłby w stanie podołać dopłatom, gdyby otrzymał na wyłączną własność wszystkie nieruchomości położone w Ż., w tym udział w nieruchomości składającej się z działki nr [...] /4 (k. 1027, 1125). Wprawdzie w wariantcie alternatywnym wyrażał zgodę na przyznanie mu tego udziału, ale przy założeniu, że nieruchomość położona przy ul. Z. [...] w E. (księga wieczysta nr [...] /2) stanowi majątek wspólny (k. 1007, 1017/1018). Jednak z uwagi na to, że nieruchomość ta stanowi własność spółki jawnej „E.”, proponowany przez uczestnika wariant podziału nie mógł być brany pod uwagę. W postępowaniu apelacyjnym wielokrotnie wskazywał, że nie zgadza się na przyznanie mu tego składnika majątkowego ze spłatą na rzecz wnioskodawczynie (k. 1400, 1467, 1484 i 1493). Wnioskodawczynie

również nie wyraziła woli przyznania jej tego składnika majątkowego w naturze. Należy zauważyć, że kompleks nieruchomości położonych w Ż., z których większość jest zabudowana budynkami wykorzystywanymi do działalności gospodarczej przez spółkę jawną „E.”, przedstawia mozaikę własnościową, bowiem jedna z tych nieruchomości - zabudowana (składająca się z działki nr [...] /5) stanowi własność tej spółki. Druga z nieruchomości zabudowanych (sporna działka nr [...] /4) stanowi współwłasność uczestnika i wnioskodawczynie w połowie, a w drugiej połowie brata uczestnika i jego żony (nieruchomość ta jako całość nie została objęta wnioskiem o podział majątku wspólnego i zniesienie współwłasności na podstawie art. 689 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.), a pozostałe nieruchomości (działki nr [...] /2, [...] /3 i [...] /7, z których tylko [...] /7 jest zabudowana, zaś na działce nr [...] /2 znajduje się oczyszczalnia - k. 828) wchodziły do majątku wspólnego stron, zaś w wyniku podziału tego majątku, przypadły uczestnikowi, który chciał te właśnie trzy nieruchomości otrzymać w naturze (k. 668 i 1027) i potwierdził to także w postępowaniu apelacyjnym (k. 1459), co było przez wnioskodawczynię aprobowane. W sumie cały kompleks nieruchomości w Ż. składa się z pięciu odrębnych (w znaczeniu prawnym i wieczysto-księgowym) nieruchomości o niejednolitej strukturze podmiotowo-własnościowej. Powołany zatem przez Sądy obu instancji, argument by to uczestnikowi przyznać udział w tej nieruchomości składającej się z działki nr [...] /4, wbrew jego woli, nie można uzasadnić stanowiskiem biegłego sądowego, że nieruchomości położone w Ż. stanowią jeden kompleks i nie jest wskazany ich podział. Na spornej nieruchomości działalność gospodarczą prowadzi spółka jawna „E.”, a nie uczestnik jako osoba fizyczna. Poza tym, zważywszy na zaliczenie przez Sąd Okręgowy postanowieniem reformatoryjnym do majątku wspólnego środków pieniężnych w kwocie 1 718 299,62 zł, co skutkowało dodatkową dopłatą na rzecz wnioskodawczynie odpowiadającą połowie tej kwoty (tj. 859 149,81 zł), uczestnik miał kolejny argument przeciwko przyznaniu mu tego udziału, by w ten sposób doprowadzić do zredukowania wysokości należnej wnioskodawczynie dopłaty.

W tych okolicznościach zasługuje na uwzględnienie zarzut kasacyjny uczestnika naruszenia prawa materialnego wskutek przyznania mu w całości udziału w nieruchomości składającej się z działki nr [...] /4 z dopłatą na rzecz

wnioskodawczyni. Aktualnie zarówno uczestnik, jak i uczestniczka nie wyrażają woli przyznana im tego udziału w naturze, a zatem zachodzą podstawy do dokonania podziału cywilnego. Uchylenie zaskarżonego postanowienia w odniesieniu do podziału majątku wspólnego w zakresie udziału w tej nieruchomości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania skutkuje zmniejszeniem należnej wnioskodawczyni dopłaty o połowę ustalonej przez Sądy obu instancji wartości tego udziału ($1/2 \times 1\,477\,700 \text{ zł} = 738\,850 \text{ zł}$), czyli $1\,952\,089,81 \text{ zł} - 738\,850 = 1\,213\,239,81 \text{ zł}$.

III. Uwzględnienie skargi kasacyjnej uczestnika co do podziału udziału w nieruchomości składającej się z działki nr [...]/4, czyni bezzasadnymi zarzuty kwestionujące niedokonanie przez Sąd drugiej instancji przeszacowania majątku ulegającego podziałowi. Należy bowiem zwrócić uwagę, że w apelacji uczestnik nie kontestował dokonanego przez Sąd Rejonowy sposobu podziału majątku wspólnego, z wyjątkiem rozstrzygnięcia co do udziału w nieruchomości składającej się z działki nr [...]/4 (k. 1174, 1484). Zaakceptował też ustaloną przez Sąd Rejonowy wartość majątku wspólnego na kwotę 5 399 520 zł (k. 1179). Nadto po dokonanych przez biegłego sądowego wycenach składników majątkowych i sporządzeniu uzupełniających opinii, w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji nie kwestionował wartości nieruchomości, które mu przypadły, jak i wartości lokali przyznanych wnioskodawczyni (k. 1015, 1122, 1123, 1126/2). Należy też nadmienić, że nie były objęte zarzutami apelacyjnymi wartości składników majątkowych stanowiące przedmiot postanowienia częściowego i zawieranych przez strony w toku postępowania ugód sądowych.

W konsekwencji uwzględnienie apelacji uczestnika w zakresie rozstrzygnięcia co do podziału udziału w przedmiotowej nieruchomości, powoduje, iż na etapie postępowania przed Sądem drugiej instancji nie zaistniały okoliczności uzasadniające działanie z urzędu w celu przeszacowania wartości pozostałych nieruchomości i spółdzielczych własnościowych praw do lokali (art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 684 k.p.c.), zaś w przypadku uzupełniających rozliczeń przeprowadzonych przez Sąd drugiej instancji odnoszących się do uzyskanych przez uczestnika w latach 2006-2007 środków pieniężnych z tytułu zbycia składników majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego, przyjęte

wartości były dla uczestnika korzystne, skoro wyrażały się w kwotach nominalnych, zaś ustawowe odsetki zostały zasądzone począwszy od 2 maja 2018 r.

IV. Kompleksowość i zarazem w wielu wypadkach integralność postanowień co do istoty w tego rodzaju sprawach, jak podział majątku wspólnego powoduje, że w razie uznania zasadności zarzutów w ramach kontroli instancyjnej, w sytuacji gdy wadliwe orzeczenie w zaskarżonej części wpływa na sposób podziału i ostateczne rozliczenia, zachodzi podstawa do uchylenia postanowienia sądu pierwszej instancji w całości, niezależnie od wskazanego zakresu zaskarżenia (por. też postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 1999 r., III CKN 63/98, nie publ., z dnia 9 maja 2008 r., III CZP 26/08, OSNC 2009, nr 6, poz. 90). Te same reguły obowiązują w postępowaniu kasacyjnym w stosunku do orzeczenia sądu drugiej instancji.

W stanie faktycznym sprawy, możliwe było uchylenie zaskarżonego orzeczenia co do podziału majątku wspólnego wyłącznie w zakresie udziału w nieruchomości składającej się z działki nr [...]/4, gdyż mając na względzie wyraźne i stanowcze stanowiska wnioskodawczyni i uczestnika, którzy nie zgadzają się na przyznanie im tego składnika majątkowego w naturze, jedynym możliwym sposobem wyjścia ze wspólności jest podział cywilny tego udziału, czyli jego sprzedaż stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego i podział, w równych częściach, uzyskanych w ten sposób środków pieniężnych, pomniejszonych o koszty sprzedaży, co i tak nie będzie miało wpływu na podział i rozliczenia w zakresie pozostałych składników majątkowych. Możliwy jeszcze teoretycznie, na żądanie uczestnika i wnioskodawczyni, podział fizyczny przez pozostawienie tego udziału we współwłasności po połowie w częściach ułamkowych (art. 1044 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o.) również nie będzie miał wpływu na sposób podziału i rozliczenia w zakresie pozostałych składników majątkowych objętych zaskarżonym postanowieniem. W obu bowiem przypadkach (podział cywilny, czy ewentualnie podział fizyczny przez przyznanie na współwłasność w równych częściach ułamkowych) wnioskodawczyni i uczestnik nie będą zobowiązani do wzajemnych dopłat i rozliczeń, tym bardziej, że nakłady na tą nieruchomość nie dokonywali wnioskodawczyni i uczestnik jako osoby fizyczne, lecz spółka jawna „E.”, której oboje są wyłącznymi wspólnikami.

Nieruchomość składająca a się z działki nr [...]/4 stanowi przedmiot współwłasności także innych osób i nie jest też wykluczone, że z uwagi na wykorzystywanie jej do działalności gospodarczej przez spółkę jawną „E.” może w przyszłości dojść do zniesienia jej współwłasności jako całości.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie w części rozstrzygającej o podziale udziału w nieruchomości stanowiącej działkę nr [...]/4, przekazując w tym zakresie sprawę Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, zaś w pozostałej części, uznając zarzuty kasacyjne za bezzasadne, orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 520 § 1 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c., art. 391 § 1 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c.

aj

[aw]